

**მემკვიდრეობა
(ანზორ ერქომაიშვილის ხსოვნას)**

აღბათ, ძალიან ძნელია, თუ შეუძლებელი არა, მოიძებნოს ქართველი, რომელსაც არაფერი ეცოდინება ანზორ ერქომაიშვილის, ქართული ხალხური სიმღერის დაუღალავი შემკრებისა და მსოფლიო მასშტაბით მისი გამავრცელებლის შესახებ. და ძალიან ცოტამ თუ იცის, რომ გურიაში და არა მარტო იქ, მთელ საქართველოში უზომოდ პოპულარული **„მივალ გურიაში მარა.../ სულმა წინ წინ გეიპარა“**... ხალხური კი არა, მისი საავტორო სიმღერაა.

2021 წლის მარტის მიწურულს, ანზორ ერქომაიშვილი, 80 წლის ასაკში კორონა პანდემიას შეწირული კიდევ ერთი ღვანლმოსილი ქართველი, ყველაზე საპატიო და ერისთვის ძვირფას სასაფლაოზე, მთანმინდის პანთეონში მიაბარეს მიწას. მისი სული კი უთუოდ გურიაში გაიპარა, დიდ წინაპართა სულებთან მისაახლებლად, ანგარიშის ჩასაბარებლად, რომ შეასრულა მათი ანდერძი, უპატრონა გურულ სიმღერას და გადააბარა მომავალ თაობებს.

„დაიბადა დავით ერქომაიშვილისა და ეთერ გორდეღაძის ოჯახში. იყო ცნობილი კომპოზიტორის, ლოტბარისა და მომღერლის, არტემ ერქომაიშვილის შვილიშვილი და მოწაფე. არტემისვე რჩევით, მიიღო უმაღლესი მუსიკალური განათლება, ჩააბარა კულტურულ-საგანმანათლებლო სასწავლებელში, შემდეგ კი თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიაში, რომელიც 1969 წელს დაამთავრა. ჯერ კიდევ სტუდენტმა დაიწყო გურული საგალობლებისა და ხალხური სიმღერების გადატანა ნოტებზე. კონსერვატორიაში დააარსა ამ სიმღერების შემსწავლელი ვოკალური ანსამბლი „გორდეღა“. 1968 წლიდან ხელმძღვანელობდა ვოკალურ ანსამბლ „რუსთავს“, რომელთან ერთადაც საგასტროლოდ იმყოფებოდა საზღვარგარეთის მრავალ ქვეყანაში. გამოცემული აქვს მის მიერვე ჩაწერილი და გაშიფრული 7 ქართული (გურული) ხალხური სიმღერა (1972, მოსკოვი). გამოსაცემად მოამზადა კრებული „გურული ხალხური სიმღერები“. უცხოური ფირმებისათვის ჩაწე-

რა 300-ზე მეტი ქართული ხალხური სიმღერა, რომლებიც კომპაქტური დისკების სახით ვრცელდება მთელ მსოფლიოში. 1976 წელს ჩამოაყალიბა ბიჭუნათა ფოლკლორული ანსამბლი „მართვე“, რომელსაც 2000 წლამდე ხელმძღვანელობდა; 1994 წელს ანსამბლის ბაზაზე შეიქმნა მოსწავლეთა სასახლე. აღსანიშნავია ა. ერქომაიშვილის, როგორც ხალხური მუსიკის შემკრების, დამსახურება. მან 1972-იდან მსოფლიოს მრავალი ქვეყნის არქივში (მოსკოვი, სანქტ-პეტერბურგი, კრასნოგორსკი, რიგა, თბილისი) მიაკვლია 1907-იდან 1930 წლამდე შესრულებული 500-ზე მეტი ქართული ხალხური სიმღერის ფონოგრამას, მათი რესტავრაციის შემდეგ ფირმა „მელოდიაში“ გამოსცა 5 ფირფიტა გამოკვეთვებითურთ; 1992 წელს ლონდონის მუსიკალურ არქივში მიაკვლია 1901-1914 წწ. ინგლისური ფირმების მიერ გრამფირფიტებზე ჩანერილ 127 ქართულ ხალხურ სიმღერას; აქვე აღმოაჩინა ვ. სარაჯიშვილის ჩანაწერების მატრიცები (დედნები), რომელთა მეშვეობითაც მოხერხდა მომღერლის პირვანდელი სრულყოფილი ხმის აღდგენა; 1985-1989 წწ. საქართველოს სხვადასხვა კუთხის ცნობილი მომღერლების შესრულებით, ფირმა „მელოდიაში“ ჩანერა 100-ზე მეტი ქართული ხალხური სიმღერა; ფირებზე ჩანერილია როგორც ყველა ხმა ერთად, ისე თითოეული ცალკე-ცალკე, სადაც ნათლად ჩანს თითოეული მომღერლის საშემსრულებლო მანერა; აღადგინა, გამოსცა და მომავალ თაობებს გააცნო ვ. სარაჯიშვილის, ა. ინაშვილის, ნ. ქუმსიაშვილის, ა. კავსაძის, ვ. სიმონიშვილის, ა. მეგრელიძის, ნ. ხურციას, კ. პაჭკორიას, მ. თარხნიშვილის, ა. ერქომაიშვილის, ვ. მჭედლიშვილისა და სხვა ცნობილ მომღერალთა ხელოვნება; ავტორია ნიგნებისა: „ბაბუა“ (1980; ეძღვნება არტემ ერქომაიშვილის ცხოვრებას), „შავი შაშვი ჩიოდა“ (1989), „ძველი სიმღერების კვალდაკვალ“ (1979). მუსიკალურად გააფორმა ოცამდე კინოფილმი და სპექტაკლი. 2001 წელს მისი ინიციატივითა და იუნესკოს ხელშეწყობით ჩამოყალიბდა ქართული ხალხური სიმღერის საერთაშორისო ცენტრი, მომზადდა და გამოიცა (2006) XX საუკუნის ანთოლოგიის (1901–2001), ერთი ნაწილი (1901–1914), რომელშიც შედის ქართული ხალხური სიმღერებისა და საშემსრულებლო ხელოვნების საუკეთესო ნიმუშები“.

ქართული ენციკლოპედია ასე მოკლედ, სტილის შესაფერად გადმოგვცემს იმ ოჯახურ ამბავს, რომელსაც თავად გაცილებით ემოციურად ყვება:

– „სკოლას რომ ვამთავრებდი, ბაბუა სერიოზულად შემეკითხა, რას ვაპირებდი. ვუპასუხე, უნივერსიტეტში მინდა ჩაბარება, ჟურნალისტი უნდა გამოვიდე-მეთქი. ცოტა ხანს არაფერი უთქვამს, დაფიქრდა. მერე მთელი ღამე მესაუბრა მომავალი პროფესიის მნიშვნელობაზე, იმაზე, როგორ სჭირდება გადარჩენა გურულ სიმღერებს, ამის გამკეთებელი კი ჩემს მეტი არავინაა. ნოტებზე უნდა ჩაინეროს ყველა, შენ თუ ნოტებს არ ისწავლი და მათი ჩანერის საშუალება არ გექნება, დაიკარგება ეს სიმღერები, ნუ იზამ მაგასო; მე და ჩემი ძმები იმქვეყნად წამსვლელები ვართ, სხვებიც მალე წავლენ, შენ გაკისრია უდიდესი პასუხისმგებლობა, ან გადაარჩენ ამ სიმღერებს, ან დაღუპავო. ჩამომიყვანა თბილისში, მიმიღეს სასწავლებელში, მერე კონსერვატორიაში. 1961 წელს კონსერვატორიის სტუდენტებმა ჩამოვაყალიბეთ ანსამბლი „გორდელა“, რომლის დაარსების იდეაც, სხვათაშორის, ბაბუასი იყო, მას უნდოდა, რომ გვემღერა ხალხური სიმღერები, მანვე შეგვასწავლა საგალობლებიც...“

***

ბაბუამ ბავშვობაშივე შეამჩნია ნიჭიერება და მეცადინეობა ადრევე დაანყებინა. მისი ოჯახის წევრები გურული მომღერლები იყვნენ და მასაც ამ კუთხის სიმღერებს ასწავლიდნენ. ძალიან პატარამ იმღერა რთული გურული სიმღერა, სტუმრებიც არაერთხელ გააკვირვა. ოთხი წლის ასაკში, მამასთან და ბაბუასთან ერთად, სცენაზე გამოიყვანეს. უფროსების ჩახვეულებს ვერ გაუძლო, შეეშალა, გაჩერდა და „სემესალა“ ბაბუაო, ენისმოჩლექით, ხმამაღლა უთხრა. შენ კი არა, ჩვენ შეგვეშალა ბაბუო, დაუყვავა იმან, აბა თავიდან ვცადოთო. იმღერეს, ამჯერად უშეცდომოდ. დარბაზი ტაშით დაინგრა, პატარა ბიჭს კი უკვირდა, სახლში რა ხშირად ვმღერი, ასეთ ტაშს რატომ არ მიკრავენო. ასე დაიწყო მუსიკალური ბავშვობა.

ქართული ხალხური სიმღერის წინაშე არტემ ერქომაიშვილის უდიდეს დამსახურებად, სხვა უამრავთან ერთად, უთუოდ ისიც

უნდა ჩავთვალოთ, რომ მომღერალთა სამასწლოვანი დინასტიის გაძლოლა სწორედ მას დაავალა. შვილიშვილები სხვებიც ჰყავდა, ბიჭებიც და გოგონებიც, ყველა ძალიან უყვარდა, მაგრამ, როგორც ჩანს, ოჯახური ტრადიციების მემკვიდრედ თავიდანვე პატარა ანზორი შეარჩია და არც შემცდარა. თავისი ხანგრძლივი და ნაყოფიერი მოღვაწეობის მანძილზე ანზორ ერქომაიშვილმა არა მხოლოდ საგვარეულო მემკვიდრეობა, მთელი საქართველოს მუსიკალური საგანძური შეკრიბა, ახალი სიცოცხლე შთაბერა. რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, ის ათასობით ახალგაზრდას შეასწავლა და შეაყვარა ისე, რომ სანამ საქართველო იარსებებს, ქართული მრავალხმიანი სიმღერის დაკარგვისა და სამუდამოდ გაქრობის საფრთხე აღარასოდეს დადგება.

***

ვინ იყვნენ საქართველოსთვის ერქომაიშვილები, რა დამსახურება მიუძღვით ეროვნული კულტურის წინაშე – ამის გასაგებად ჩვენი ქვეყნის გაცილებით უფრო ადრინდელ, თითქმის ასი წლის წინანდელ ისტორიას უნდა ჩავხედოთ.

მე-19 საუკუნის 60-იანი წლებიდან, ეროვნული მოძრაობის მორიგი აღმავლობის დასაწყისში, ჩვენმა სახელოვანმა წინაპრებმა კარგად გაიაზრეს, რომ ეროვნული იდენტობის გადასარჩენად, უპირველეს საქმედ ქართული კულტურის თვითმყოფადობის შენარჩუნება უნდა ქცეულიყო. იმ მრავალ წამოწყებათა შორის, რომლებიც ამ მიზანს ემსახურებოდა (ჟურნალ-გაზეთების დაარსება, თეატრის აღდგენა, წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება...) ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ქართული საეკლესიო საგალობლების მოძიება და ჩანერა იყო, რისთვისაც „ქართული საეკლესიო გალობის აღმადგინებელი კომიტეტი“ დაარსდა.

ქართულ საეკლესიო გალობას, რომელიც ძველი ქართული კულტურის განუყოფელი ნაწილია, მისი მრავალხმიანობა კი ეროვნულ მუსიკალურ აზროვნებას ეფუძნება, ყველაზე დიდი საფრთხე მაშინ დაემუქრა, როდესაც ერთმორწმუნე დამპყრობელმა ქართული ეკლესიის ავტოკეფალია გააუქმა (1811) და რუსულ ენაზე წირვა-ლოცვა დაამკვიდრა, რუსული გალობის თანხლებით. ახლად-დაარსებულმა კომიტეტმა მთელი საქართველოს მასშტაბით ძველი

საგალობლების მოძიება, შეკრება, ევროპული სანოტო სისტემით ჩანერა და ამ ფორმით შენახვა დაისახა მიზნად. აღმოსავლეთ საქართველოში ეს საქმე ძმებმა კარბელაშვილებმა ითავეს, დასავლეთ საქართველოში კი ფილიმონ ქორიძემ (ქართული მრავალხმიანი გალობის გადარჩენისათვის საქართველოს წმინდა სამოციქულო ეკლესიამ ხუთივე ძმა კარბელაშვილი და ფილიმონ ქორიძე წმინდანებად შერაცხა). ფილიმონ ქორიძეს მის მიერ შეკრებილ ხუთი ათასზე მეტი საგალობლის უდიდესი ნაწილი გურიაში, ანტონ დუმბაძისგან ჩაუნერია, ოჯახისათვის გამოგზავნილ ბარათშიც აღუნიშნავს: „ხშირად ვთხოვ ხოლმე ანტონს, იმისთანა უცხო-უცხო საგალობელთა ჭრელები დამანერინე, სხვამ არავინ იცოდეს და დარჩეს შენდა სასახელოდ-თქო...“ გურული საგალობლების კილოს შემდგომში დუმბაძის კილოდ მოიხსენიებდნენ.

მანამდე, სიმღერა-საგალობლები საქართველოს სხვადასხვა კუთხის ოჯახებში თაობიდან თაობას ზეპირად გადაეცემოდა. ერქომაიშვილების სამასწლოვანი დინასტიაც, რომელსაც სათავეში ანზორ ერქომაიშვილის ბაბუის ბაბუა, ივანე ერქომაიშვილი ედგა, სწორედ ასეთ ოჯახთა რიგს განეკუთვნებოდა.

არტემ ერქომაიშვილი სამი წლის განმავლობაში სწავლობდა ქართულ გალობას ოზურგეთში, ანტონ დუმბაძის მიერ აღზრდილი მელქისედეკ ნაკაშიძის სახელგანთქმულ სამგალობლო სკოლაში. მოგვიანებით ამ საგალობლებს ანტონის კიდევ ერთ მოწაფესთან, ვარლამ სიმონიშვილთან და დიმიტრი პატარავასთან ერთად ასრულებდა. სკოლის შემდეგ, 1911 წლიდან, ექვსი წლის განმავლობაში არტემი სამეგრელოში მუშაობდა, სადაც მარტვილის მონასტერში მოღვაწე, ასევე სახელგანთქმულ მგალობელს, დიმიტრი ჭალაგანიძეს დაუახლოვდა და საკუთარი ცოდნა და გამოცდილება კიდევ უფრო გააღრმავა. 1920-იანი წლების დასაწყისში, ჯერ კიდევ ძალიან ახალგაზრდა არტემ ერქომაიშვილი „სრული მგალობლების“ (სულხან-საბას ლექსიკონში ლოტბარის პარალელური ტერმინია) ახალ თაობას წარმოადგენდა, რომელმაც ორი ათასზე მეტი საგალობელი იცოდა ზეპირად.

***

ამ პერიოდიდან ქართულ გალობას და, საერთოდ, სულიერებას კიდევ ერთი საშიში დაბრკოლება აღუდგა წინ – ტოტალიტარული რეჟიმი, რომელმაც რელიგია „ხალხის ბანგად“ შერაცხა და განსაკუთრებული სისასტიკით ებრძოდა. ძველი ქართული გალობა გარკვეული პერიოდის მანძილზე დაკარგული აღმოჩნდა ქართული საზოგადოებისთვის. მკაცრად იკრძალებოდა არათუ საღვთისმსახურო საგალობლების, არამედ იმ სიმღერების შესრულებაც კი, სადაც ღმერთი იყო ნახსენები. ასეთ პირობებში თითოეული საგალობლის აუღერება გმირობის ტოლფასი იყო. მიუხედავად ამისა, არტემ ერქომაიშვილი მაინც ახერხებდა ქართული საგალობლების ცოდნა არ დაევიწყებინა. მან მოღვაწეობა ბათუმში გააგრძელა, სადაც არაერთი ოლიმპიადის მრავალგზის გამარჯვებულ ეთნოგრაფიულ გუნდს ხელმძღვანელობდა, მისი შვილები და რძლებიც იმ გუნდში მღეროდნენ.

ანზორ ერქომაიშვილს, რომელსაც თავისი ბავშვობის გარიჟრაჟი სწორედ ბათუმიდან ახსოვდა, იმ დროს ოჯახში საგალობლებს არ ასწავლიდნენ, საკმაოდ მოზრდილი იყო, მათი მნიშვნელობა რომ გაიგო და ისიც, რომ თურმე, ბაბუამ ამდენი საგალობელი იცოდა. 1947 წელს ოჯახი საცხოვრებლად მშობლიურ სოფელ მაკვანათში გადავიდა და სწავლა იქაურ რევანლიან სკოლაში განაგრძო. ომი ახალი დამთავრებული იყო, ფრონტიდან თანდათან ბრუნდებოდნენ ომს გადარჩენილები. გაჭირვების მიუხედავად, ყველა ოჯახში ღვინო იმართებოდა, რომლის განუყოფელი ატრიბუტი სიმღერა იყო. მღეროდა არა მარტო ერთი, არამედ ათი და მეტი გვარი, ყველას თავისი ანსამბლი ჰყავდა, გურული ქორწილები კი ხალხური სიმღერის ოლიმპიადებს ჰგავდა, საგვარეულო ანსამბლები ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ. ძალიან მუსიკალური სოფელი იყო მაკვანეთი. ამას ხელს ისიც უწყობდა, რომ ყოველთვის ცდილობდნენ რძალიც მომღერალთა ოჯახიდან მოეყვანათ. თუ მამას და დედას კარგი სმენა ჰქონდათ, შვილიც მომღერალი გაიზრდებოდა, მომღერალი სასიძოც ერთი ორად ფასობდა მაკვანეთელების თვალში. ეს ტრადიცია საუკუნეების განმავლობაში გრძელდებოდა.

ხშირად დაუნახავს ბაბუა უცნაური შავყდიანი წიგნით ხელში, გადაშლიდა და დაბალ ხმაზე ლილინებდა, სხვა დროს ენაწყლიანი, შვილიშვილის შეკითხვებს ამ წიგნის შესახებ ყოველთვის თავს არიდებდა, საუბარი სხვა თემაზე გადაჰქონდა. საიდუმლო „შავი წიგნი“ 1911 წელს გამოცემული საგალობლების კრებული აღმოჩნდა, რომელიც შემდეგ ანზორ ერქომაიშვილის არქივში ინახებოდა იმ წიგნაკთან ერთად, რომელშიც ბაბუა არტემს სხვადასხვა ნიშნებით შემკული საგალობლების ტექსტები ჰქონდა ჩანერილი. „ხალხური ნოტები“, როგორც თავად ეძახდა, სიმღერა-გალობის პირველი ხმის შესწავლა-ჩანერაში ეხმარებოდა, მოძახილსა და ბანს კი ზეპირად ამბობდა.

საეკლესიო გალობა ხომ აკრძალული იყო, არც ქართულ ხალხურ სიმღერას ადგა უკეთესი დღე. მართალია, საბჭოთა პროპაგანდა კულტურის პოპულარიზაციასაც მოიცავდა, რაც ყველა რაიონსა და სოფელში სასიმღერო გუნდების ჩამოყალიბებას, რესპუბლიკურ, რეგიონულ თუ საკავშირო ოლიმპიადებში მონაწილეობასაც გულისხმობდა, მაგრამ ტექსტიც და სასიმღერო მანერაც ახალი დროის იდეოლოგიას უნდა მორგებოდა. ბავშვობაში ანზორ ერქომაიშვილს ხშირად მოუსმენია გურიაში, მათ ოჯახში შეკრებილი მომღერლების ჩივილი:

– სიმღერა მასიური უნდა გავხადოთო, იძახიან. გაგიგიათ, ბატონო? გურულ სიმღერაში კაი ტრიო და კაი გადაძახილია საჭირო. ასი კაცი რომ ერთად იმღერებს მთავრობაზე და ორმოცდაათი კაცი ერთნაირ ბანს ეტყვის, შევარცხვინე იმისთანა სიმღერა.

***

უკვე 1960-იან წლებში, როდესაც ანზორ ერქომაიშვილი, ბაბუას დაჟინებული რჩევით, კონსერვატორიის სტუდენტი გახდა, კომუნისტური ტერორი საგრძნობლად შემცირდა, მაგრამ ქართულ ხალხურ სიმღერას საფრთხედ თანამედროვე მოდური ტენდენციები მოევლინა. პოპულარული გახდა უცხოური ესტრადა, ხალხურ სიმღერას აგდებით უყურებდნენ, ახალგაზრდობას მათი შესრულება სირცხვილადაც კი მიაჩნდა. სტუდენტურ არდადეგებზე სოფელში ჩასულ ანზორ ერქომაიშვილს, ბაბუას თხოვნით, საგალობლები ნოტებზე გადაჰქონდა. იქნებ

შეეცადო, და ეს სიმღერა-საგალობლები კონსერვატორიის ბიჭებს შეასწავლოო, რუდუნებით აბარებდა სწავლის გასაგრძელებლად დედაქალაქში დაბრუნებულ შვილიშვილს. სტუდენტური ჯგუფის შექმნის ინსპირაციაც ბაბუას ეს სურვილი გახდა. არტემ ერქომაიშვილის რჩევითა და მონაწილეობით, სტუდენტებმა ფოლკლორული ანსამბლი ჩამოაყალიბეს; სახელის მოძებნაშიც ის დაეხმარათ, ერთ-ერთი გურული ნადურის სახელწოდება – „გორდელა“ შეურჩია და პირველი კონცერტისთვისაც მოამზადა. ხალხურ სიმღერებთან ერთად არტემმა მაშინ პირველად შეასწავლა რამდენიმე საგალობელი შვილიშვილსა და მის მეგობრებს. იმ დროს, ბევრმა პროფესიით მუსიკოსმაც კი არ იცოდა, რომ ასეთი განძი გვექონდა, რომელიც საუკუნეთა განმავლობაში იქმნებოდა ჰიმნოგრაფთა მიერ. „გორდელას“ პირველი კონცერტი მერაბ კოსტავას მიჰყავდა, სანთლებით მორთულ დარბაზში მაყურებელი სუნთქვაშეკრული უსმენდა არაჩვეულებრივ საგალობლებსა თუ ხალხურ სიმღერებს. დამსწრე საზოგადოება, რომელთა შორის კომპოზიტორთა კავშირის არაერთი წევრი იყო, ფეხზე ამდგარი უკრავდა ტაშს. „გორდელა“ პირველი ანსამბლი იყო, რომელმაც არტემ ერქომაიშვილისგან შემონახული სიმღერა-საგალობლები სცენაზე გაიტანა და აქტიურად ეწეოდა მათ პოპულარიზაციას.

მას შემდეგ საგალობლების შესრულების ტრადიცია გააგრძელა ანსამბლმა „რუსთავმა“, რომელიც ანზორ ერქომაიშვილმა დააარსა 1968 წელს, რუსთავში, სადაც კონსერვატორიის კურსდამთავრებულს მუსიკალურ სკოლაშიც მოუწია პედაგოგობა. სამრეწველო-ინდუსტრიულ ქალაქში შექმნილი ეს ანსამბლი ეროვნული კულტურის პოპულარიზაციის გამორჩეული კერა გახდა, ათწლეულების მანძილზე, მსოფლიოს არაერთი ქვეყანა მოიარა გასტროლებით და სახელი გაუთქვა ქართულ ხალხურ სიმღერასა და გალობას.

***

ანზორ ერქომაიშვილის პროფესიულ საქმიანობაზე მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია კიდევ ერთმა დიდმა წინაპარმა, გიგო ერქომაიშვილმა, რომელიც 4-5 წლის ასაკიდან დაამახსოვრდა ერქომაიშვილების მშობლიურ სოფელში, მაკვანათში ჩასულს. იმ დროს გიგო 100 წელს გადაცილებული იყო, გამხდარი, ყაბალახ-

მოხვეული, გრძელი, სპეტაკი წვერით, რომლის გამოც შვილთაშვილმა თეთრი ბაბუა შეარქვა. მოხუცმა საკუთარ შვილიშვილს, პატარა ბიჭის მამას ჰკითხა, შენი ბალანა თუ მღერისო, გამოვცადოთო და, „მასპინძელსა მხიარულსა“ შემოსძახეს ერთად. ბიჭს ჯერ ის უკვირდა, ბაბუას კიდევ მამა როგორ შეიძლება ჰყავდესო და მერე ის, ძალიან ლამაზი ხმით რომ მღეროდა ას ნელს გადაცილებული მოხუცი. პატარა ბიჭს რომ არ შეშლოდა, უფროსი და უმცროსი ბაბუები ისე ოსტატურად ანაცვლებდნენ ხმებს, თითქოს ვინრო ხიდზე მიმავალს ხელს აშველებდნენ, რომ არ გადავარდნილიყო. დაძაბული მღეროდა და როცა დაასრულეს, ისეთი დადლილობა იგრძნო, ფეხით რამდენიმე კილომეტრის გავლისას რომ იცის. შვებით ამოისუნთქა, ბედნიერი იყო, იმათ მაღალ საშემსრულებლო ხელოვნებას რომ გაუძლო. არტემ ბაბუას არაფერი უთქვამს, კუთხეში იდგა და ილიმებოდა.

დიდი ბაბუა გიგოც ძალიან ცნობილი ლოტბარი იყო, საკუთარი გუნდი ჰყავდა, რომელიც მარტო გურიაში კია არა, მთელი საქართველოს მომღერალთა შორის იყო განთქმული. გურული სიმღერების ნამდვილ პატრონს ეძახდნენ, 1860-70-იან წლებში უამრავი მათგანი მოიძია, თავი მოუყარა და აღადგინა, გიგო რომ არა, მათი უმეტესობა დღეს დაკარგული იქნებოდაო, იგონებდა თავადაც სახელოვანი გურული მომღერალი სამველ ჩავლეიშვილი. გიგო ერქომაიშვილისა და მისი გუნდის ავტორიტეტზე ის ფაქტიც მეტყველებს, რომ როდესაც 1907 წელს საქართველოში საზოგადოება „გრამაფონის“ წარმომადგენლობა ჩამოვიდა ადგილობრივი სიმღერების ჩასანერად, გიგო ერქომაიშვილი სპეციალურად ჩამოიყვანეს თბილისში. „გრამაფონისთვის“ ეს ერთგვარი მარკეტინგული ხერხი იყო: რომელი ქვეყნის ბაზარზეც შევიდოდნენ, გაყიდვები რომ გაეზარდათ, იქაურ პოპულარულ სიმღერებსა და მომღერლებს წერდნენ. ვისაც ჩანანერის მოსმენა მოუნდებოდა, გრამაფონსაც აუცილებლად შეიძინდა. გიგო ერქომაიშვილის გუნდმა 49 სიმღერა ჩანერა და საჩუქრად გრამაფონი მიიღო, რომელიც მოგვიანებით მისი შვილთაშვილის, ანზორ ერქომაიშვილის საოჯახო რელიქვიად იქცა. ის ჩანანერები კი წლების შემდეგ, მოსკოვისა და ლონდონის მუსიკალურ არქივებში მოიძია.

***

ერქომიშვილების ოჯახში ინახებოდა შავი, მოუხეშავი, 1900-იან წლებში ნახშირისგან დამზადებული ფირფიტები. ბაბუა არტემი ხშირად ასმენინებდა მათ ბავშვებს. ანზორ ერქომიშვილმა ეს ფირფიტები თბილისში ჩამოიტანა და საკუთარ პედაგოგებს მოასმენინა კონსერვატორიაში. თუმცა გაჭირვებით, მაგრამ ხმების გარჩევა მაინც შეიძლებოდა. პროფესორმა შალვა ასლანიშვილმა უთხრა, შეუძლებელია, სადმე ამათი დედნები არ ინახებოდეს, „რუსთავთან“ ერთად უამრავ ქვეყანაში დადიხარ გასტროლებზე, მოსინჯე, იქნებ სადმე მიაგნო კიდეცო. ასე ჩაეყარა საფუძველი ანზორ ერქომიშვილის ხანგრძლივი და ნაყოფიერი მოღვაწეობის კიდეც ერთ მიმართულებას – ქართული ხმების ჩანაწერების მოძიებას. მოსკოვით დაიწყო, რომელიც მაშინ ბევრად უფრო ხელმისაწვდომი იყო. ბევრი სიმღერის კვალს მიაგნო, მატრიცებს, რომლებზეც ხმის ნეგატივია ჩანერილი, საიდანაც მერე პოზიტივები იბეჭდებოდა. აღმოაჩინა ჩანაწერები ისეთი დიდი მომღერლების შესრულებით, როგორებიც იყვნენ სამველ ჩავლეიშვილი, ვარლამ სიმონიშვილი, დედას ლევანა (ლევან ასაბაშვილი), სანდრო კავსაძე... უმეტესობა 1914 წლის შემდეგობი პერიოდისა იყო და 1930-იან წლებამდე გრძელდებოდა. ხანგრძლივი ძიების შედეგად, 1990-იან წლებში ლონდონში მიაკვლია კოლექციას, რომელშიც გიგო ერქომიშვილის გუნდის მიერ 1907 წელს ჩანერილი სიმღერებიც აღმოჩნდა. გაირკვა, რომ იმ სიმღერების დედნები, რომლებსაც სააქციო საზოგადოება „გრამაფონი“ ინერდა თბილისსა და ქუთაისში, 1901 წლიდან მოყოლებული, ფირმას ლონდონში, საზოგადოების სათავე ოფისში შეუნახავს. ამ მიკვლეული და ჩამოტანილი სიმღერების პირველი შემსრულებელი ანსამბლი „რუსთავი“ იყო, რომელმაც ძველი სიმღერების დიდი რეპერტუარი დააგროვა. დღემდე ჟღერს 1901-1914 წლების ჩანაწერები, იშვიათი ვარიანტები, უნიკალური მომღერლების შესრულებით.

***

ანზორ ერქომიშვილის დამსახურებათა შორის ქართული ხალხური სიმღერის წინაშე, ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ის არის, რომ ახალგაზრდებს შეაყვარა ხალხური სიმღერა. იმ დროს

ბავშვები ხალხურ სიმღერებს, როგორც ზემოთაც ვთქვით, საერთოდ არ მღეროდნენ, „რუსთავიც“ ახლადგამოჩენილი იყო ასპარეზზე, ესტრადა გაცილებით უფრო პოპულარული გახლდათ, უფროსებშიც და მოზარდებშიც. ბიჭუნათა ხალხური ანსამბლის შესაქმნელად ბავშვების შერჩევა სკოლებში დაიწყეს. ასამდე სკოლა მოიარეს – თითქმის უშედეგოდ. როგორც შემდეგ იგონებდა, გასინჯვისას ბავშვები განგებ მალავდნენ ნიჭს, ყალბ ნოტებს იღებდნენ, რცხვენოდათ, არავის უნდოდა ფოკლორულ გუნდში მოხვედრა. არ დანებდა, ძველ მომღერლებს მიმართა და მათი შვილები და შვილიშვილები წამოიყვანა. ასე შეიქმნა 1976 წელს „მართვე“, რომლის წევრობა ძალიან საამაყო იყო ათწლეულების განმავლობაში. პირველივე სატელევიზიო გამოსვლების შემდეგ მთელი საქართველო ჩაერთო ანსამბლისათვის სახელის შერჩევაში, ყოველდღე უამრავი წერილი მოდიოდა რეგიონებიდან. ერთმა საგარეჯოელმა კაცმა მოინერა, ესენი დიდი მომღერალი არნივების მართვეები არიან და იქნებ მართვე დაარქვათო. მოენონათ და დაარქვეს. ცნობილმა პოეტმა, ირაკლი აბაშიძემ, ერთერთ პირველ კონცერტზე, რომლის ტრანსლაციაც ტელევიზიით გადაიცემოდა, ანსამბლს დაარსება მიულოცა, ქართული ხალხური სიმღერის მნიშვნელობაზე ისაუბრა და ლექსიც უძღვნა: „ჩვენი სიმღერები ლურჯი ბინდებია,/ ჩვენი სიმღერები მალალ მთებს ჰგვანან. / ჩვენი სიმღერები პირამიდებია, / მათ უკან საუკუნეები დგანან“.

ანზორ ერქომაიშვილი და მისი ასისტენტები ბავშვებს დაულალავად შთააგონებდნენ, რომ ხალხური სიმღერა ერთ-ერთი საუკეთესო რამაა, რაც კი საქართველოს, ქართულ კულტურას შეუქმნია საუკუნეთა მანძილზე. მას შემდეგ კი, რაც თავადაც გახდნენ ამ ურთულესი სიმღერების შემსრულებლები, ტელევიზიითაც გამოჩნდნენ, ახალგაზრდობას სიამაყე გაუჩნდა თავისი საქმის მიმართ. „მართვე“ იმდენად პოპულარული გახდა, რომ რამდენიმე წლის შემდეგ მუსიკალური სკოლა ჩამოყალიბდა, რათა ბავშვებს სპეციალური განათლება მიეღოთ. მერე და მერე სხვა გუნდები შეიქმნა, „მართვეს“ ბევრმა წევრმა მუსიკალური სკოლა, კონსერვატორია დაამთავრა, თვითონ აყალიბებდნენ გუნდებს. მთელი საქართველოს მასშტაბით წამოვიდა ხალხური სიმღერის შემსრულებელთა თაობა.

სიცოცხლის ბოლო წლებში მიცემულ უამრავ ინტერვიუში ანზორ ერქომაიშვილი საკუთარი მოღვაწეობის უმთავრეს შედეგად სწორედ იმას თვლიდა, რომ ხალხმა შეიყვარა ხალხური სიმღერა – ის, რაც მის ახალგაზრდობაში სრულიად არაპოპულარული იყო. უბედნიერესად მიაჩნდა თავი, რომ ეს, დიდწილად, მისი ხელით, მისი დამსახურებით მოხდა.

***

ანზორ ერქომაიშვილის ნიგნები – „ბაბუა“, „შავი შაშვი ჩიოდა“ – რომლებიც ერქომაიშვილების მუსიკალური ოჯახის ისტორიას მოგვითხრობს, გაუნელებელი ინტერესით იკითხება და მხატვრული პროზის ნიმუშია. მასში „მაგიური რეალიზმის“ ჟანრში, მწერლური ოსტატობით არის მოთხრობილი 107 წლის გიგო ერქომაიშვილის გარდაცვალების ამბავი. ბოლო ღამეს მას ვაჟიშვილებთან, არტემთან, ლადიკოსა და ანანიასთან ერთად, პატარა შვილთაშვილიც უთევდა.

– მე დიდხანს ვეღარ გავატან, აბა თქვენ იცით, სიმღერები შეინახეთ, გვარი არ ნაშალოთო, – დაუბარა შვილებსა და შვილიშვილებს. მერე მომაკვდავმა გარშემომყოფებთან კონტაქტი შეწყვიტა, თუმცა, უჩვეულო ხალისით „ალიფაშა“ წამოიწყო. ეს სიმღერა თვითონ ასწავლა და პატარა ბიჭს არ გამოჰპარვია, როგორ ჩაახვია ბანი. ახლა რომ ვიხსენებ, მჯერა, რომ გიორგი იობაშვილის დამწყები და გიორგი ბაბილოძის გამყინავი ესმოდაო.

– თქვენთან სიმღერას სულ სხვა ემზი აქვს, – თქვა გიგომ, როცა სიმღერა დაასრულა და გადაიხარხარა.

– ივლიანე, შენ აქ რა გინდა, იქ არ დაგტყეო, – იკითხა მერე. ბაბუ არტემმა პირჯვარი გადაიწერა, ღმერთო, დაილოცოს შენი სახელიო. ას წელს მიტანებული ივლიანე კეჭაყმაძე ორიოდე კვირით ადრე დაასაფლავეს, გიგოს კი, გული რომ არ სტყენოდა, მისი სიკვდილი არ გაუმხილეს.

– ივლიანე, დამიწყე ერთი „ჩვენ მშვიდობა“, – უთხრა და მოძახილით გაჰყვა. მერე ნანიკო ბურძგლა მოიკითხა, გიორგი, დაიწყე ერთი „ძველი შვიდკაცა“, მოძახილს ნანიკო გეტყვისო, თქვა და თვითონვე წამოიწყო „გრძელი ღიღინი“, რომელიც თანდათან შესუსტდა და ბოლოს შეწყდა. ბაბუა არტემმა ფრთხი-

ლად დაუხუჭა თვალები და ხელები გულზე დაუკრიფა. სამ-
დიმარზე მოსული მეზობლები ამბობდნენ, მადლიანი კაცი იყო
გიგო და ნათელი ადგას თავზე. ბავშვებს შეეშინდათ, თუმცა
ცნობისმოყვარეობამ სძლიათ და ოთახში შეიჭყიტეს. ის ადგილი,
სადაც თეთრზენარგადაფარებული მიცვალებულის თავი უნდა
ყოფილიყო, მართლაც უჩვეულოდ იყო განათებული. დიდი ბაბუ-
ის დაკრძალვიდან ისიც სამუდამოდ დაამახსოვრდა, რომ პირ-
ველად ნახა სატირალში სიმღერა. ბაბუა არტემმა, ვარლამ სი-
მონიშვილთან და დიმიტრი პატარავასთან ერთად, მიცვალებუ-
ლისათვის საჭირო ყველა საგალობელი შეასრულა.

***

ანზორ ერქომაიშვილის მამა, დათიკო, ასევე ჩინებული მომ-
ღერალი, 30 წლის ასაკში ტრაგიკულად დაიღუპა. მამის მა-
გივრობა მოზარდობაში ფეხშედგმულ შვილიშვილს ბაბუა არტემ-
მა გაუწია, თავისი საქმის მემკვიდრედაც მან მოამზადა. შვილი-
შვილთან ერთად კიდევ ბევრი რამის გაკეთება ჰქონდა ჩაფიქ-
რებული. მტკივნეულად განიცადა, როდესაც მესამე კურსის სტუ-
დენტი სამი წლით სავალდებულო სამხედრო სამსახურში გაიწ-
ვიეს, ითხოვა კიდევ, იქნებ გადაუვადოთო, თუმცა, უშედეგოდ.

სიკვდილის წინ, ფაქტობრივად, სრულად განუსაზღვრა სა-
მომავლო ასპარეზი: „შენ მარტო არ იქნები, ჯერჯერობით ჩემი
ძმები, ლადიკო და ანანია (ასევე ცნობილი ხალხური შემსრუ-
ლებლები) დაგიჭერენ მხარს, მერე შენ თვითონ დაეხმარები სხვას.
ბევრი გულშემატკივარი გაგიჩნდება. სიმღერა ხალხის საგანძუ-
რია და ხალხი თვითონ არ გაპატიებს მის წახდენას. მე კი არ ვკვდე-
ბი, მივდივარ და ცოცხალი ვიქნები შენით. შენ შეგიძლია მომკლა
და შეგიძლია საუკუნეები მაცოცხლო. ეს დამოკიდებულია იმაზე,
გურულ სიმღერებს როგორ მოუვლი და შეინახავ.

***

2000 წელს ანზორ ერქომაიშვილი იუნესკოს ფოლკლორის კომი-
სიის წევრად აირჩიეს. 19-წევრიან კომისიაში მსოფლიოს მრავალი,
მათ შორის ეგზოტიკური ქვეყნების წარმომადგენლებიც შედიოდ-
ნენ: აფრიკიდან, ავტრალიიდან, ლათინური ამერიკიდან... გარდა

მუსიკოსებისა, იყვნენ ეთნოგრაფები, სხვა დარგის ფოლკლორისტები. მათ მოვალეობას მსოფლიო ფოლკლორის გადარჩენა, მივიწყებულის წინ წამოწევა შეადგენდა. მომდევნო წელს კონკურსზე ქართული ხალხური სიმღერის პროექტი წარადგინეს, „ჩაკრულოს“ სახელწოდებით.

ანზორ ერქომაიშვილს ხმის უფლება არ ჰქონდა, თუმცა, პროექტის მომზადებაში აქტიურად მონაწილეობდა. კოლეგებს ბევრს უამბობდა ქართული სიმღერის მნიშვნელობაზე, მის ისტორიაზე, უხსნიდა, ასმენინებდა. გადამწყვეტი მესამე ტურის დროს, 2001 წლის 18 მაისს, პარიზში, ათასკაციან დარბაზში, განაპირას იჯდა და იქიდან ადევნებდა თვალს ყველაფერ იმას, რაც სცენაზე ხდებოდა; ჟღერდა „ხასანბეგურა“ და „ჩაკრულო“ „რუსთავის“ შესრულებით. კენჭისყრაზე არცერთი უარყოფითი ხმა არ მიუციათ, ქართული ხალხური სიმღერა ერთხმად აღიარეს კაცობრიობის ზეპირსიტყვიერებისა და არამატერიალური მემკვიდრეობის ძეგლად. როგორც შემდეგში იგონებდა, დაჯილდოვების ცერემონიაზე თვალწინ კინოკადრებად ჩაუარეს ძველი თაობის მომღერალთა სახეებმა, რომლებმაც ჩვენს დრომდე მოიტანეს ქართული სიმღერა და სწამდათ, რომ ოდესღაც ის აუცილებლად მოიპოვებდა მსოფლიო აღიარებას.

***

ქართული ფოკლორი მუდამ იყო ჩვენს ქვეყანაში, მის ყველა კუთხეში, ნიაღისეულივით ჩამარხული. მეოცე საუკუნემდე ის მომღერალი ოჯახების თაობებმა მოიტანეს. ალბათ, შეიძლება, კვლავ ასე გაგრძელებულიყო, ამ გზით შენახულიყო მომდევნო ეპოქებშიც, მაგრამ რაღაც მომენტში აუცილებლად უნდა გამოჩენილიყო ადამიანი, რომელიც შეძლებდა ამ ყველაფრის განზოგადებას, თავმოყრას, უფრო მაღალ საფეხურზე აყვანას. კონკრეტულად ანზორ ერქომაიშვილის და მისი მრავალწლიანი, დაუღალავი შრომის შედეგია ის, რომ ქართული ხალხური სიმღერა იუნესკომ მსოფლიოს არამატერიალური კულტურის ძეგლად აღიარა. მან აღზარდა ახალგაზრდა თაობა, რომელიც ღირსეულად გააგრძელებს მის საქმიანობას, თუმცა მათი წინამდგომელი ლოკომოტივი და განვითარების მიმართულების მიმცემი თავად

იყო. მთელ მსოფლიოში ეძებდა და პოულობდა ქართული სიმღერის საუკუნოვან ჩანაწერებს.

2020 წლის 10 აგვისტოს, მე-80 დაბადების დღე გურიაში იხე-
იმა. მომღერალს, ლოტბარს, ქართული ხალხური სიმღერების
შემგროვებელსა და ჩამწერს, ანზორ ერქომაიშვილს ოზურგეთის
დრამატულ თეატრში გამართულ საიუბილეო საღამოზე ფონდ
„ქართული გალობის“ ჯილდო, „მადლიერების ჩიტი“ გადასცეს.
ბოლოს იქ მოისმინა უამრავი მადლობა ანსამბლი „გორდელას-
თვის“, „რუსთავისთვის“, „მართვესთვის“. ათობით სალოტბარო
სკოლის დაარსებისთვის; პარიზის, ლონდონისა და მოსკოვის
არქივებში მოძიებული უნიკალური ქართული პოლიფონიისთვის;
უჩვეულო თავმდაბლობისა და პროგრესულობისთვის.

***

ერთ-ერთ ბოლო ინტერვიუში წერდა: „ჩვეულებრივი სიმღერის
მასწავლებლად რომ დავრჩენილიყავი, ბევრად იოლი იქნებოდა
ჩემი საქმის კეთება, მაგრამ მერე გამიჩნდა პრეტენზია, რომ
სიმღერები უნდა მოვიძიო; მერე გამიჩნდა პრეტენზია, რომ ეს
სიმღერები ბავშვებს უნდა ვასწავლო; მერე გამიჩნდა პრეტენზია,
რომ უცხოეთის არქივებში უნდა მოვიძიო ქართული ხალხური
სიმღერების ძველი ჩანაწერები; მერე გამიჩნდა პრეტენზია, რომ
დიდი არქივი უნდა მოვაგროვო, რომ მთელ საქართველოს მოეფი-
ნოს ქართული ხალხური სიმღერა და საგალობელი... ყველაფერი
უმაღლეს დონეზე უნდა გავაკეთო, სიმღერა უნდა გადავარჩინო
და რაც უფრო მაღალ საფეხურზე ავდიოდი, მით მეტი წინააღ-
მდეგობა მხვდებოდა. ნუ გგონიათ, რომ ყველას უხაროდა, რა-
საც ვაკეთებდი. რამდენი კრიტიკა, რამდენი შეურაცხყოფა, რამ-
დენი სირთულე გავიარე, მაგრამ მაინც მივდიოდი იმ კიბეზე,
მივბობლავდი, რომ როგორმე იქ ავსულიყავი, ზევით, გადასახედ-
ზე, საიდანაც ჩანდა, ამ გზის განმავლობაში რა გავაკეთე და ჩემი
თავისთვის მეთქვა: დადებითად ვაფასებ ჩემს საქმიანობას თუ
უარყოფითად. ბოლოს მაინც დადებითი მგონია. მაგრამ ასე ვი-
არე, ამ წინააღმდეგობებით, რომლებსაც ვძლევდი ჩემი პოლიტი-
კით, ჩემი შრომისმოყვარეობით. რაც შემეძლო, ყველაფრით ვიბ-
რძოდი და ბოლოს და ბოლოს წინააღმდეგობები დავძლიე. როგორ

დავძლიე, ეს სხვა საქმეა. სიმღერა რომ უკვდავი გახადო, ძალიან ბევრი ენერგია გჭირდება, ძალიან ბევრი შრომა, ბევრი დაკვირვება, დიდი დიპლომატია“.

***

პიროვნების ნაღვანის სრულად შეფასება მაინც მისი გარდაცვალების შემდეგ იწყება. გასული რამდენიმე თვის განმავლობაში არაერთი ნეკროლოგის, სტატიისა თუ ტელეგადაცემის ფორმატში ითქვა, რომ ანზორ ერქომაიშვილი იყო ძალიან უშუალო ადამიანი, უზომოდ მშრომელი, თავმდაბალი, შეიძლება ითქვას, მორცხვიც კი და, რაც მთავარია, უშურველი, ძალიან ახარებდა სხვების წარმატება, იყო შესანიშნავი მეგობარი, მთელი გურიის მოამაგე და პატრონი, იქაურების ჭირისა და ლხინის გამზიარებელი, დამხმარე. პროფესიულად კი მასში იყო უნიკალური თანხვედრა ლოტბარ-შემსრულებლის, ფოლკლორისტის, მუსიკალური არქეოგრაფისა და მკვლევრისა...